

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Біологічний факультет
Кафедра генетики та біотехнології

Затверджено
на засіданні кафедри генетики та біотехнології
біологічного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

(протокол № 5 від «4» березня 2025 р.)

Завідувач кафедри

Віктор ФЕДОРЕНКО

Силабус з навчальної дисципліни
«Основи генетичної інженерії»,
що викладається в межах ОПП «Біотехнології та біоінженерія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для здобувачів
зі спеціальності 162 Біотехнології та біоінженерія

Назва курсу	Основи генетичної інженерії
Адреса викладання курсу	вул. Грушевського 4, 79005 Львів.
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Біологічний факультет, кафедра генетики і біотехнології.
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	16 – Хімічна інженерія та біоінженерія, 162 Біотехнології та біоінженерія.
Викладачі курсу	Завідувач кафедри генетики і біотехнології, доктор біологічних наук, професор Федоренко Віктор Олександрович.
Контактна інформація викладачів	viktor.fedorenko@lnu.edu.ua http://bioweb.lnu.edu.ua/employee/fedorenko-v-o
Консультації по курсу відбуваються	Консультації за графіком, а також в день проведення лекцій та практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі он-лайн консультації через електронну пошту.
Сторінка курсу	http://bioweb.lnu.edu.ua/course/henetychna-inzheneriya
Інформація про курс	Курс розроблено з метою надати здобувачам освіти відповідні загальні та фахові компетентності, які ґрунтуються на розумінні закономірностей будови і функціонування генів і геномів живих організмів і дають змогу оволодіти методологією та технологією конструювання генів і геномів рослин, тварин та мікроорганізмів, а також маніпулювання ними, на якій ґрунтується сучасна біотехнологія. У курсі представлені відповідні теоретичні дані та передбачене розв'язання практичних задач у галузі біотехнології; які вирішуються методами генетичної інженерії. Розглядаються етичні проблеми, пов'язані з практичним застосуванням методів генетичної інженерії. Знання і навички, отримані при вивченні цієї дисципліни можуть бути корисними під час виконання дипломних робіт бакалаврів і в дальшій їх практичній діяльності.
Коротка анотація курсу	Дисципліна «Основи генетичної інженерії» є дисципліною вільного вибору зі спеціальності 162 «Біотехнології та біоінженерія» для освітньої програми першого (бакалаврського) рівня освіти, яка викладається в 8 семестрі в обсязі 6 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів: <ol style="list-style-type: none"> 1. Ензими генетичної інженерії: будова, властивості і способи використання. 2. Методи конструювання трансгенних організмів. У першому модулі розглядаються будова, властивості та способи використання у генетичній інженерії низки ензимів: ендонуклеаз рестрикції та інших нуклеаз, ДНК- та РНК-полімераз, прогамованих нуклеаз ZFN, TALEN, CRIS-Cas, принципи молекулярної гібридизації нуклеїнових кислот, маніпулювання окремими генами і групами генів. Розглядаються особливості будови ферментів, які застосовуються як інструменти генетичної інженерії, а також методи їхнього використання для конструювання векторних та рекомбінантних молекул ДНК.

	У другому модулі зосереджено увагу на будові і використанні в генетичній інженерії різних векторних систем, сконструйованих на основі плазмід, вірусних геномів, штучних хромосом, принципи конструювання рекомбінантних молекул ДНК і маніпулювання генами і геномами, особливості отримання трансгенних рослин і тварин, принципи генної терапії.
Мета та цілі курсу	Метою викладання навчальної дисципліни “Основи генетичної інженерії” є ознайомлення студентів із основами генної та геномної інженерії.
Література для вивчення дисципліни	<p>Основна література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Федоренко В.О., Остап Б.О., Гончар М.В., Ребець Ю.В. Великий практикум з генетики, генетичної інженерії та аналітичної біотехнології мікроорганізмів. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 279 с. 2. Федоренко В.О., Черник Я.І., Максимів Д.В., Боднар Л.С. Задачі та вправи з генетики. - Львів: Оріяна-Нова, 2008. – 598 с. 3. Brown T.A. Gene cloning and DNA analysis. An introduction. - Chichester : John Wiley & Sons Ltd, 2016.– 320 p. 4. Dale J.W., von Schantz M., Plant N. From gene to genomes. – Chichester : Wiley-Blackwell, 2012. – 402 p. 5. Glick B.R., Patten C.L. Molecular biotechnology: principles and applications of recombinant DNA. – Washington : ASM Press, 2017. – 740 p. 6. Green M.R., Sambrook J. Molecular cloning. A laboratory manual. – NY: Cold Spring Harbor Laboratory Press, V, 2012. – 2028 7. Patil N., Sivaram A. A complete guide to gene cloning: from basic to advanced – Springer Nature Switzerland AG, 2022. – 177 p. <p>Допоміжна література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дудна Д., Стернберг С. Зламати ДНК. Редагування генома та контроль над еволюцією – К.: Наш формат, 2019. – 296 с. 2. Сіддгартха Мукерджі. Ген. Надзвичайна історія. – Харків. Книжковий клуб, 2017. – 768 с. 3. CRISPR. Biology and application. Ed. by Barrangou R., Sontheimer E.J., Marraffini L.A. – Washington, DC : ASM Press, Wiley, 2022. – 293 p. 4. TALENs. Methods and Protocols. Ed. by Kuhn R., Wurst W., Wefers B. – NY: Humana Press, 2016. – 287 p. 5. Viral Vectors for Gene Therapy. Methods and Protocols. Ed. by Merten O.-W. and Al-Rubeai M. – NY: Humana Press, 2011. – 463 p. 6. Watson J.D., Berry A., Davies K. DNA: The story of the genetic revolution - NY: Knopf Doubleday Publishing Group, 2017.- 512 p. <p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/

	<p>2. https://genomebiology.biomedcentral.com/ 3. https://www.genscript.com/gene_news.html 4. https://redrecombineering.ncifcrf.gov/ 5. https://www.frontiersin.org/journals/genome-editing 6. https://www.journals.elsevier.com/gene-and-genome-editing/ 7. https://home.liebertpub.com/publications/genetic-engineering-and-biotechnology-news 8. https://home.liebertpub.com/publications/the-crispr-journal 9. https://www.qmul.ac.uk/library/library-skills/resource-guides-by-subject/biological-sciences/useful-websites/genetics---useful-websites/</p>
Тривалість курсу	один семестр
Обсяг курсу	180 годин, з яких 60 годин аудиторних занять, з них 30 годин лекцій, 30 годин практичних занять та 120 годин самостійної роботи.
Очікувані результати навчання	<p>Після завершення цього курсу студент буде:</p> <p>знати: теоретичні основи генетичної інженерії; властивості і способи використання генно-інженерних ферментів; способи створення та методи аналізу рекомбінантних ДНК; способи створення та методи аналізу трансгенних організмів; підходи до редагування геномів і методи генної терапії; теоретичні основи методологічних підходів до генетичної інженерії прокариотичних і еукаріотичних організмів, способів конструювання і використання мікроорганізмів, рослин і тварин за допомогою методів генетичної інженерії; правила безпеки в конструюванні і використанні трансгенних організмів.</p> <p>вміти: планувати експерименти з молекулярного клонування генів, створення трансгенних організмів; проводити рестрикційний аналіз та будувати фізичні карти молекул ДНК; планувати і аналізувати результати дослідів з гібридизації нуклеїнових кислот, полімеразної ланцюгової реакції, з використанням плазмідних і вірусних векторів, штучних хромосом, систем генетичної інженерії, які ґрунтуються на використанні програмованих нуклеаз, оцінювати ефективність експресії клонуваних генів; розв'язувати задачі з генетичної інженерії.</p>
Ключові слова	Ген, геном, гenna інженерія, геномна інженерія, вектор, трансгенний організм, гenna терапія.
Формат курсу	Очний /заочний
	Проведення лекцій, практичних робіт та консультації для кращого засвоєння тем.
Теми	Наведено у табл.1.
Підсумковий контроль, форма	Залік в кінці семестру. Усний.
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з дисциплін «Генетика», «Загальна біотехнологія», «Біохімія», «Мікробіологія з основами вірусології», «Клітинна біологія», «Біоінформатика», «Молекулярна генетика», «Практична ензимологія», достатніх для сприйняття категоріального апарату.
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Презентація, лекції, дискусія, розв'язок задач, підготовка доповідей.

Необхідне обладнання	Персональний комп'ютер, загальноживані комп'ютерні програми і операційні системи, проектор.
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за наступним співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Практичні заняття: 20% семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 20; • Контрольні заміри (модулі): 30 % семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 30, у тому числі: <ul style="list-style-type: none"> - за змістовим модулем 1 (теми 1 – 5): за відповідь на теоретичне питання – 5 балів; за розв'язування генетичної задачі – 5 балів; за складання схем дослідів – 5 балів; усього -15 балів. - за змістовим модулем 2 (теми 6 – 16): за відповідь на теоретичне питання – 5 балів; за розв'язування генетичної задачі – 5 балів; за складання схем дослідів – 5 балів; усього – 15 балів. • Залік: 50% семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 50, у тому числі: <ul style="list-style-type: none"> - за відповіді на теоретичні питання – 30 балів, - за розв'язування задачі з генетичної інженерії – 10 балів, - за складання і пояснення схем проведення досліджень з генетичної інженерії – 10 балів. <p>Підсумкова максимальна кількість балів – 100.</p>
Питання до заліку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет генетичної інженерії. Генна, геномна та клітинна інженерія. Передумови виникнення і основні етапи розвитку генетичної інженерії. 2. Пізнавальне і практичне значення генетичної інженерії. Суспільне сприйняття генетичної інженерії, етичні і правові проблеми її використання. 3. Явище рестрикції-модифікації. Номенклатура систем рестрикції-модифікації. 4. Системи рестрикції-модифікації Типу I, III і IV. 5. Системи рестрикції-модифікації Типу II. Поділ ензимів рестрикції-модифікації Типу II на підтипи. 6. Генетичний контроль ензимів рестрикції-модифікації Типу II. 7. Принципи використання ендонуклеаз рестрикції Типу II у генетичній інженерії. 8. Умови розщеплення ДНК ендонуклеазами рестрикції. Фракціонування фрагментів ДНК за допомогою електрофорезу. 9. Методи побудови рестрикційних карт. Побудова фізичних карт хромосом (PFGE-карт). 10. Властивості і використання в генетичній інженерії ДНК-ази I, екзонуклеаз I і III, екзонуклеази фага λ, нуклеаз S1 і Bal31. 11. Властивості і використання в генетичній інженерії рибонуклеаз A, T1 і H.

12. Властивості ДНК-полімераз і способи їх використання у генетичній інженерії. ДНК-полімераза I *E. coli* та її Кленов-фрагмент.
13. ДНК-полімерази бактеріофагів T4 і T7.
14. РНК-залежні ДНК-полімерази (зворотні транскриптази). Синтез кДНК за допомогою зворотної транскриптази.
15. Властивості РНК-полімераз та способи їх використання у генетичній інженерії.
16. Полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР). Принцип ПЛР. Цикли ПЛР.
17. Характеристика ДНК-полімераз, які використовуються у ПЛР.
18. Різновиди ПЛР та особливості їх застосування. ПЛР в реальному часі.
19. Принципи проведення молекулярної гібридизації нуклеїнових кислот. Умови денатурації та реасоціації ланцюгів нуклеїнових кислот.
20. Радіоактивні і нерадіоактивні мітки ДНК та методи їх внесення і виявлення.
21. Варіанти гібридизації нуклеїнових кислот. ДНК-ДНК гібридизація за Саузерном. Northern-блот-гібридизація.
22. Гібридизація нуклеїнових кислот *in situ*. Технологія ДНК-мікроматриць.
23. Основні властивості векторних молекул. Класифікація векторних молекул.
24. Способи конструювання плазмідних векторів. Вектори на основі репліконів плазмід ColE1 і рМВ1.
25. Способи конструювання і селекції рекомбінантних ДНК на основі плазмідних векторів.
26. Штучні дріжджові та бактерійні хромосоми.
27. Основні особливості, переваги і недоліки вірусних векторів.
28. Особливості генома бактеріофага λ як основи для конструювання векторів. Типові вектори на основі бактеріофага λ . Способи селекції рекомбінантних λ -фагів.
29. Косміди. Створення космідних бібліотек геномів. Системи пакування λ -ДНК *in vitro*.
30. Будова генома і цикл розвитку бактеріофага M13. Будова і використання фагмід.
31. Порівняння пост-Коен-Бойер методів конструювання рекомбінантних ДНК.
32. Порівняльна характеристика векторів на основі вірусів тварин і рослин.
33. Принцип використання програмованих нуклеаз в геномній інженерії.

	<p>34. Нуклеази на основі ZFP – ZFN. Використання ZFN у генетичній інженерії.</p> <p>35. Будова і властивості і використання нуклеаз на основі TAL-ефекторних білків (TALEN).</p> <p>36. Будова і функціонування систем CRISPR-Cas. Принципи і використання систем CRISPR-Cas в генетичній інженерії.</p> <p>37. Основні підходи для забезпечення ефективною експресії трансгенів. Будова векторів експресії.</p> <p>38. Методи вивчення гетерологічної експресії генів.</p> <p>39. Методи отримання трансгенних рослин.</p> <p>40. Методи отримання трансгенних тварин.</p> <p>41. Принципи генної терапії, геномне редагування і проблема охорони генофонду людини.</p> <p>42. Правила безпеки при конструюванні і використанні трансгенних організмів.</p> <p>43. Трансгенні організми і проблема збереження і відновлення біологічного різноманіття. Використання генетичної інженерії у природоохоронному менеджменті.</p> <p>44. Етичні проблеми використання генетичної інженерії.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Таблиця 1

Схема курсу «Основи генетичної інженерія»

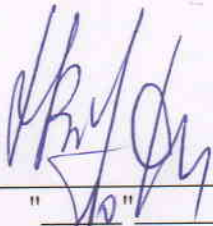
Тиж-день	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Додаткова література / ресурс для виконання завдань (за потреби)	Термін виконання
Модуль 1. Ензими генетичної інженерії: будова, властивості і способи використання.				
1	Предмет, етапи розвитку і значення генетичної інженерії.	Лекції – 2 год, практич. заняття – 2 год, самостійна робота – 6 год		1 тиждень
2	Властивості нуклеаз та способи їх використання у генетичній інженерії.	Лекції – 2 год, практич. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
3	Властивості ДНК- і РНК-полімераз та способи їх використання у	Лекції – 2 год, практич. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень

	генетичній інженерії.			
4	Молекулярна гібридизація нуклеїнових кислот.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
5	Будова і використання в генетичній інженерії програмованих нуклеаз ZFN і TALEN.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
6	Генетична інженерія за допомогою систем CRISPR-Cas	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
Модуль 2. Методи конструювання трансгенних організмів.				
7	Векторні молекули ДНК. Принципи конструювання і селекції рекомбінантних молекул ДНК.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
8	Плазмідні вектори.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
9	Пост-Коен-Бойер методи конструювання рекомбінантних ДНК.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
10	Вірусні векторні системи. Вектори на основі бактеріофагів.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
11	Вірусні векторні системи. Вектори на основі вірусів тварин.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
12	Експресія трансгенів.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
13	Генетична інженерія рослин.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень
14	Генетична інженерія тварин.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год		1 тиждень

15	Генна терапія.	Лекції – 2 год, практ. заняття – 2 год самостійна робота – 10 год		1 тиждень
----	----------------	--	--	-----------

Автор

Віктор ФЕДОРЕНКО

"Погоджено"
Голова методичної ради
біологічного факультету

Віталій ГОНЧАРЕНКО
" 10 " 11/2020 2025 р.

Гарант ОПП
Віктор ФЕДОРЕНКО

" 4 " 03 2025 р.